

RESENYA BIOGRÁFICA
DE
FRA AGUSTÍ CANELLAS

Trinitari calsat, Lector jubilat d'arts y Teologia, Soci y Censor de la Real Academia de Ciencias naturals y arts de Barcelona, Primer mestre y Director de la Escola de Náutica del Real Consulat de Catalunya etc, llegida en lo dia 26 de Novembre de 1881 en la Associació Catalanista d' Excursions científicas ab motiu de ser lo quart any de sa fundació, per D. JOSEPH RICART GIRALT.

SENYORS.

UMPLINT ab la molt laudable costum que segueix la Àssociació Catalanista d' Excursions Científicas, de honorár cada any á un dels fills de la nostra Catalunya, y que li hagin donát gloria en lo florit camp del excursionisme, camp tan grandió's puig que compren totas las ciencias, vinch-jo avuy á fer sentir ma pobra veu desde aqueix honró's sitial per fervos coneixer la biografía d' un verdader geni geográfich, de un modest sabi, tan sabi com olvidat en aqueix pobre país, més amich de cantar las

glorias de l' espasa que las de la ploma, de glorificar las aventuras d' Hernan Cortés, Pizarro y Balboa, que las expedicions científicas de Jaume Ferrer, Jorje Juan, Ulloa y Mazarredo. Me referesch al Rnt. P. Fra Agustí Canellas, trinitari calsat, lector jubilat d' arts y teología, soci y censor de la Real Academia de ciencias naturals y arts de Barcelona, primer mestre y director de l' escola de Náutica del Real Consulat de Comers de Catalunya, etc.

Sensible es que aqueix treball biogràfic tan important per ser de una de las glorias catalanas, hagi hagút de venir á confiarse á ma modesta ploma, tan prosaica, tan falta de aqueixas galanuras literarias que cautivan al auditori y l' interesan molt mes á coneixer la biografía de la persona de que 's parla. May hauría jo tingút la pretensió d' admetre tan espinós com honrós encàrrech coneixent mas petites forsas, si no s' hagués tractat d' una gloria de la meva carrera, de un sabi marino cual nom es conegut encara avuy per tots los oficials de la Armada y marina mercant, buscantse ab interés exemplars del seu tractat de Astronomia Nautica, que felis se pot contar qui 'n pot arreplejar un, tan escassejan. Com á deixepre de la Escola Nautica de la cual fou Director Fra Canellas y com admirador seu, vaig admetre l' encàrrech de escriure la sua biografía, que 'm doná la nostra Junta Directiva, demanantvos la mes gran condescendencia per lo desalinyát de mon escrit, ahont sols podreu veurer la mes gran bona voluntad y demostració de respecte y admiració per lo il-lustre frare-marino.

En los llibres parroquials del petit poblet anomenát vulgarment *Alpens* siguent lo seu verdader nom Sta. María dels Pens, en la provincia de Barcelona, se trova: que 'l dia 23 de Juny del any 1765, lo vicari Rnt. Nicolau Vila va batejar un noy al cual se li posaren los noms de Agustí, Damiá y Joseph, fill de legitim matrimoni entre Pere Canellas teixidó de llana y María Carrera, havent sigut los seus padrins Agustí Bausells teixidó de llana y Ana Canellas, germana del nou batejat.

Com se veu per aqueix extracte de la fé de baptisme, lo nostre sabi Canellas vá sortir de molt humil bressol, augmentant aixó 'l merit que té l' haver arriuat á encumbrarse á tán gran altura en lo cercol científich de aquell temps.

Los seus primers estudis los vá cursar á Vich aprobant la gramática y retórica, trasladantse despres á nostra Capital en cual Seminari cursá la filosofía. Però de jenit viu y entussiasta per las ciencias li va impresionar tant la vista del már, sa pensa seguint las naus que sortían del port ab rumbo á totas las pars del mont vá exitar tant sas aficions d' excursionista, que del seminari passá á l' Escola Nautica del Real Consulat, aprobant las assignaturas de la carrera y obtenint lo títol d' aspirant.

Arrivats á n' aqueix punt me trovo confós per falta de datos, puig per mes que D. Ramon Muns digué en lo Elogi que va fer de Fra Canellas en la Real Academia de Ciencias Naturals y Arts d' aqueixa ciutat, que obtingué lo títol de pilot, crech que está equivocat, puig l' Escola Nautica allavoras lo mateix que ara sols podia espedir nomenclaments d' aspirants ó alumnos, obtenint los títols de pilots mediant exámen en una capital de Departament marítim y despres de fets dos viatjes á l' América, y com de tots los datos que he pogut recullir sols consta que Fra Canellas vá fer un viatge á Veracruz, malament podia examinarse per obtenir lo títol de pilot; ademes que si ell lo hagués tingut ho hauria fet constar en las seuas obras ahont se firma ab tots los títols que tenia.

Segons noticias donadas per lo pilot Felip Vidal que encara viu avuy á Mataró y fou deixeble d' ell, al retorn del viatge á Veracruz va pasar Fra Canellas tan grossa tempestat que inspirantli la grandiositat dels elements en son furor, un sentiment religiós, coneixent en tan horrosos com admirable cuadro la omnipotencia de Deu, va fer promesa de retirarse del mon, consagrantse á la vida del claustro.

No ha sigut ell sol, qui ha seguit aqueix camí inspirat

per la solitaria vida del mar. Fa sols dos anys que morí en Cádiz un' altre gran excursionista espanyol lo Pare Cuarteroni molt notable pilot qui, despues d' haber manat barco molt anys, se va fer misionista, recorreguent ab lo Sant Cristo á la má cuasi todas las illas de la Malasia, y fent molt gran propaganda á favor d' Espanya entre los indígenas de aquells verges paissos.

Dominát completament per los sentiments religiosos que li inspiraren las tribulacions del seu primer y últim viatge á l' América, entrá en la nova ordre dels trinitaris calsats, comensant á dedicarse á uns estudis completament oposats als que fins allavors l' havian ocupat.

Mes las grans inteligencias en tots los camins recullen bons fruyts. Acostumat lo jove neófit á contemplar l' immensitat del firmament desde las inmensas soletats del mar, son cor s' enlairá sobre la petitesa d' aqueix mon, ab la llum que li doná la sagrada Teología, estudiant una astronomía més espiritual que la que había practicat en sa curta carrera marítima. Y tant va profundisar en los estudis sagrats que á la volta de poch anys fou nombrat per lo difícil lloch de Lector en Arts y Teología, dedicantse al mateix temps ab gran erudició á la cátedra del Esperit Sant.

Mes, ben abiat va coneixer lo nostre Canellas que las matemáticas li causavan anyoransa: no tardá molt en coneixer que Deu lo tenia destinat á ser més util en lo cercol de las ciencias exactas que en lo de la filosofía; y en efecte torna als seus estimats números que á tan distingit puesto lo habian d' enlairar.

Desitjant ser util á l' humanitat, sollicitá entrar á l' Academia de Ciencias naturals y Arts de Barcelona, la que l' admeté nombrantlo censór de la secció de ciencias en 22 de Juny de 1805. Ab tal motiu lo dia del solemne acte de la seva admissió llegí una molt notable memoria sobre un *Proyecto de una medida universal sacada de la naturaleza* que per la gran ciencia que conté, meresqué que

l'Acadèmia en sessió del 13 de Octubre del mateix any acordés ferla estampar á costas d'ella.

En dita memoria fá coneixer la gran importancia que té l'adopció d'una unitat sola, presa de la naturalesa com á immutable, desterrant la perjudicial costum de que cada nació, província y hasta pobles vehins tingan midas diverses, dificultant las bonas transaccions del comers. Demuestra que aqueixa tan notable idea la tingueren ja los egipcis medint un grau de meridiá ab tota aquella exactitut que 'ls hi permetían los instrumens d'aquell temps, prenent per unitat de mida la docen-miléssima part, que anomenarent *devak* ó *drakb* y també *gran peu*, dividintla per las medicions prácticas en dos meytats que prenguéren 'l nom de *peu petit* equivalent al peu de vara de Castella. Divuit d'aqueixos *devaks* componían lo famós *milómetro* que era lo mareógrafo del Nilo en sas altas y baxas, pronosticant fam lo numero 12, abundancia lo numero 16 y estragos lo numero 18.

400 devakhs componían l'*estadi* igual á la llargada de la base de la gran pirámide de Menfis, y finalment 500 estadis feyan la longitud del grau de Meridiá igual á 57050 toesas de París.

Llarch sería donar comté detallát de la riquesa de datos que conte tan preciosa memoria digna de figurar en las més preciadas bibliotecas científicas. Despés de fer una excursió per tots los segles, donant á coneixer los adelantos que 's feyan en la cuestió de midas, arriba á la gran medició de la meridiana decretada per lo govern de Fransa en 1792 y encomenada tan acertadamente als dos sabis Mechain y Delambre. De tots es sapiguda ab més ó menos detalls tan trascendental operació compresa entre la torre del castell de Montjuich de Barcelona ($41^{\circ}21'44''8$ N) y la torre de l'iglesia de Dunquerque ($51^{\circ}02'10''5$ N) Esplica lo nostre Canellas las operacions que s'efectuaren, discuteix los seus resultats, admiració per exactitut dels sabis moderns, y per fí doná lo seu resultat de 551584,72 toesas per tot l'arch medít, resultant un achata.

ment de polo terrestre igual á $1/334$. De tal mida va neixer la unitat metro igual á las deu millonéssima part del quadrant de meridiá terrestre que Canellas recomana ab gran entusiasme á l' Academia com á millor unitat de mida, dient que, «la claretat en lo comers facilita 'l calcul, dona aptitut á las arts, conformitat á l' agricultura, sensillés á la geodesia y obra ampla camp á las ciencias.» En altre part afegeix «...la navegació clamará continuament per aqueixa nova mida, qual universal acceptació tan asseguraria las sevas derrotas y facilitaria los progresss de tan interessant ciencia. Una volta admesa aqueixa mida, ja sols será una l' escala per totas las cartas del Univers per ser los mateixos los cercles meridians en totas parts.»

Entusiasmat lo sabi trinitari per l' estudi de un ram de ciencias que tan hermós horísont li oferia, resol dedicarshi completament, perfeccionantse per medi de la ensenyansa. A tal fi, proposa á la avans citada Academia, á ultims de 1803, un projecte d' ensenyansa pública de cosmografia, oferintse á desempenyarla gratuïtament, y obtenint un brillant resultat per la numerosa concurrència que anava á escoltar la seva simpática paraula. Al mateix temps quedá vacant la cátedra de matemáticas de l' Academia, y Canellas no la dexa escapar, demanant encarregar-se d' ella, siguentli concedida la petició.

Quan mes engolfat estava, en la ensenyansa, lo Govern espanyol necessitant de un sabi que pogués posarse al costat dels mes afamats estrangers, lo comissioná per ser company del gran Mechain, en las difícilíssimas operacions geodésicas encaminadas á determinar la verdadera figura de la Terra. Molta gloria fou per Canellas tal distinció habenthi personas tan científicas en los cossos facultatius del exércit, anant á buscarlo á ell, humil religiós; axins ell ho compregué, desempenyant lo seu comés ab tot acert y sabiduria y demostrant á l' Europa que en aquella derruida Espanya hi brillavan genis de primer ordre com lo nostre Trinitari. Un any passá en companyia dels

sabis francesos, en las cimas de las mes altas montanyas de Catalunya y Valencia, tornant á Barcelona á causa d' haber mort lo sabi Mechain y quedar disolta la comissió.

Sent ja tan notable lo seu nom, per Real Ordre fou nombrat catedràtic de náutica del Real Consulat de Catalunya en 1806.

Aquest era'l seu centro. Apassionat per la navegació, ell, bon geógrafo, y no menos astrónom, se dedicá ab tanta passió á l' ensenyansa del pilotatge, que 'ls seus alumnos li tenian gran veneració, y al contrari de lo que 's acostuma entre la jovenalla á qui agradant tant las faltas, los dexebles de Canellas no li faltavan may, tan ágradables feya las explicacions y ab tant amor los tractava.

Mes de sobte, tant tranquilas y laudables tareas se veje- ren trencadas per un nou *flagellum Dei* que caigué sobre la pobre Espanya.

Tots sabeu lo que fou la guerra de la nostra independencia, no hi ha ningú de nosaltres que no hagi sentit contar ab entusiasme als seus avis, algun fet de tan titánica lluita entre l' amor patri del indisciplinat poble y 'ls servils batallons del grau guerrer del sigle. Fora de lloch sería, fér conversa en aquexos moments, de tan gloriosa plana de nostra historia; grabada la tenim tots en nostre cor, de memoria la sabem per ensenyarla de nou sempre que convinga.

Lo polítich Napoleon ab son sistema de ferse seus ab falagadoras promesas als homens de valua de nostra patria, també posá á proba lo patriotisme de Canellas ab honors y distincions, mes lo digne fill de las nostras montanyas, tenia en sas venas pura sang catalana, y retxassá ab indignació lo formar en la fila del coneguts ab lo nom de afrancesats.

Escolteu lo que va deixar escrit, respecte aqueix punt: «..... enterát lo govern intrús de las meas circunstancias y opinió publica, procurá atraurem á son partit, á cual fí me prometé totas las ventatjas que jo podia desitjar, mes

desenganyat de quant vana era la seva pretensió, y sabent que jo sols desitjava reunir-me ab los defensors del Rey, comensá á tractarme ab rigor y á vigilar-me perque no pogués sortir de la ciutat. Pero jo vaig burlar los seus vigilants, fugint disfressat, encara que ab gran perill en Desembre del any 1808.»

Convensut lo pacífich catedrátich de Náutica, que los llums que Deu nos concedeix los havem de fer servir segons las circumstancias en que 'ns trovem, y creyent que los seus coneixements matemátichs podrian ser de gran profit en lo cos de estat-major de las nostras tropas, vá penjar com se sol dir los hábitos á la figuera, y empunyant l' espasa se posá al costat del brigadier Rovira.

Havent arribat á coneixement del general Odonell las brillans operacions de las tropas al mando del citat jefe, y enterat que 's debian als consells del nou guerrer, lo cridá á son camp, nombrantlo ajudant de son cuartel general, encarregat de tots los treballs de topografía y obras de campanya. Fins á octubre del any 1814 vá servir lo nostre Canellas tal destino ab lo modest grau de capitá de guías, demostrant ser valent fins á la temeritat, aixecant planos entre mitx de las balas enemigas, y deixant treballs topográfichs de reconegut mérit com los planos de Tarragona, San Feliu de Codinas, Vich y sobre tot lo del campament de Buza.

Va recullir un inmens arsenal de datos, per algun dia poguer portar á cap la idea que tenia de construir una carta general de Catalunya, fent itineraris, prenent descripcions geológicas é hidrográficas de las cordilleras de montanyas, plans, congosts, prenent datos estadístichs etc.; pero lo que mes va donar celebritat á Canellas siguent la admiracio dels mateixos enemichs, fou la construcció de una plassa forta imponent en l' alta y escarpada montanya de Buza, que li encomená lo General en gefe y Real Junta pera que servís de capital ó centro de operacions, per estar totas las ciutats y vilas á mans dels invassors.

Las accions de guerra de Vich, Margalef, La Bisbal,

San Martí y la Salut probaren que lo mateix sabia portar los soldats á la victoria, que 'ls alumnos á la cátedra, y lo siti de Tarragona proba que la seva ànima era d' un tremp á tota proba.

Per fí sortí l' hermós sol de la redenció per la nostre Patria, inundantla ab los daurats raigs de la llibertat, y al tancar-se lo temple de Jano, va volguer dir que cadascu en sa esfera, á copia de molt treball se havian de curar las encara sagnants feridas que havia deixat tan llarga y desapiadada lluita.

Aixis ho va fer Fra Canellas tornant á agafár la ploma al envainar l' espasa.

Se trovava á Mallorca quan morí lo director de l' Escola de Nautica del Real Consulat de Catalunya, Sr. Don Miquel Sainz, y com es natural ningú mes adequat per tal destino que Canellas: axins ho compregué 'l Govern enviantli tan honrós nombrament.

En tal destino comensá á escriure un tractat d' Astronomia Nautica, condolentse de la gran rutina que reinava entre 'ls pilots, que molts no sabént l' importancia de la seva posició emprenian llargas navegacions sense aquells coneixements indispensables per saberse situar astronòmicament.

En la primera pàgina de la obra. hi posá la següent màxima dedicada als alumnos: «*La meva vida, la dels meus conavegants, y los grands cargaments del barco que se 'm confia, dependeixen de la meva aptitut per saber portar una bona derrota.*»

Fer una descripció detallada de aqueixa obra de Fra Canellas, no es del cas, puig si en vritat escassejan los exemplars per la venta publica, no obstant se troban en varias bibliotecas públicas ahont los aficionats poden fullejarlas. I' únich elogi que d' ella faré es dir, que está escrita ab una senzillés tan gran, que no cansa gens al alumno, condició nesessaria per 'ls llibres d' ensenyansa y per desgracia tan poch seguida avuy, en que 'ls autors

preferexen lluirse ells que no procurá 'l bé de las petitas inteligencias dels alumns.

Sensa anár mes lluny, si agafém la major part de tractats de Trigonometria Esférica trovarem que no hi ha cap alumno de 15 anys capás de estudiarlos ab gust, quant menys l' entendrels, puig que sembla que 'ls seus autors han escrit per personas que ja saben tan interessant ram de las Matemáticas, que no per joves que han de comensar apéndrelas entrant per la porta. Lo nostra Fra Canellas dona en la seva obra un petit tractat de la Trigonometria Esférica tan senzill, tan practich, que es imposible no compendrel á ratlla seguida. Igual sistema de senzillés y claretat ha seguit l' actual professor de matemáticas de la Escola Nautica D. Joaquim Bonet y Vinyals, home molt práctic y envellit en l' ensenyansa, en un complet tractat de abduas Trigonometrias.

Lo dia 27 de setembre del any 1815, vá presentar la dita obra en dos tomos, á la Real Junta de Comers, la cual coneixent tota l' importancia que tenia, y molt mes en aquells temps en que naixía la nostra marina mercant vislumbrantse ja la gran altura á que arriaria, y de la cual ne son avuy testimoni patent los richs pobles de nostra costa de llevant, va acordar donarla á l' estampa per premi y honra de son sabi Autor, y profit del alumns de l' Escola de Nautica.

Si sortiren bons pilots de l' ensenyantsa y solícits desvels de Fra Canellas ho dirá lo següent fet que m' ha contat lo mateix protagonista que viu á Mataró.

L' any 1819 passá á Cartagena per examinarse á fi d' obtenir lo nombrament de 3er Pilot, l' alumno Felix Vidal, siguent Major general del Departament lo contraalmirant Uriarte, 'l qual presidi 'ls exámens, y veyent que eran tan lluhits los del jove Vidal, li preguntá qui havia sigut lo seu professor. Al sentir de resposta 'l Pare Canellas, digué: «aquest frare es un sabi que 'n quant á Cosmografia á tots nos guanya la proa.»

Recullint tots los datos y observacions que havia fet

durant la guerra, escrigué una preciosa memoria sobre l' utilitat de formar un mapa general de Catalunya, idea aqueixa que l' afalagava feya temps y que una mort prematura no li va deixar veure cumplida. Aqueixa memoria es una verdadera recopilació geogràfica-estadística de Catalunya en aquell temps, y demostra que Fra Canellas ab igual maestria manejava la ploma analítica del matemàtic, que la concisa del militar, la filosòfica del naturalista y l' elegant del literat. Es la verdadera fotografia de la colossal inteligencia de Fra Canellas, puig que en pocas pàginas dona certeras tocadas de todas las ciencias.

Molt minada estava ja la seva salut per tant d' estudi y las reliquias que li quedarán de tantas privacions, sustos y fatigas de la guerra; quant l' Excm. Sr. D. Francisco Castanyos capitá general del Principat lo nombrá d' una comissió composta del brigadier d' enginyers D. Joseph de Santacruz y 'ls Srs. D. Andreu Sanjaume, D. Antoni Ladó, y D. Jaume Novellas, ab objecte d' estudiar la construcció d' un canal per regar tot lo plá de Barcelona. Nombrat Fra Canellas president per los seus companys, va volguer ser digne de l' alta missió que se li havia confiat, sens tenir en compte sa gastada salut. Surt de la capital lo dia 5 d' Agost en lo més fort de la calor, y sens descansar ni un moment en 26 dias opera las més delicadas operacions trigonométricas en un terreno de extensió 16 lleguas, lo més escarpat y montanyós, sense deturarlo cap obstacle, calcula ab tal exactitut per los dos sistemas trinonométrichs y de nivell, que á pesar de tantas operacions sols se troba en lo resultat final una diferencia de tres peus, demostrant la possibilitat del projecte, que va quedar projecte al morir lo nostre Canellas.

De retorn d' aqueixa espedició l' última de la seva treballosa vida, encara va donar un nou destell de llum aqueixa inteligencia privilegiada; ab l' invenzió d' un instrument que anomená *Precisivo* que dona molta més exactitut á las observacions geodésicas y astronómicas, instrument que construí l' artista Gayetá Faralt, y que si en vritat

no 's pot comparar als moderns teodolitos y taquímetros, aixó no implica perquè en aquell temps fos un descobriment de molt mérit, y un esglahó més d' avens en la escala del progrés que 'ns ha portat á la altura en que 'ns trobem avuy.

Atacat de la terrible malaltia de consunció, aquella vida tota se concentrá en lo cap, decayent cada dia d' una manera progressiva, y á pesar d' haverlo trasladat al pintoresch poblet d' Alella per si 'ls ayres saludables del camp rebifarian un poch aquella gloriosa llum que s' apagava, entregá ab la més gran resignació cristiana la seva ánima á Deu lo dia 9 d' Abril del any 1818 als 53 anys de la més profitosa existencia.

En los llibres parroquials del dit poble d' Alella se troba la seba partida de mort, que copiada textualment diu aixís:

«Als nou d' Abril del any mil vuyt cents divuyt en esta Parroquia de Sant Feliu d' Alella, Bisbat de Barcelona y en casa Trinxet despres de haver rebut los sacraments de Penitencia, Eucharistia, Extremaunció, morí de malaltia corporal lo—R. P. Lector Fra Agustí Canellas religiós trinitari de edat cinquanta tres anys á poca diferencia. Al cadavre del qual se doná sepultura eclesiástica corresponent dins la Iglesia de dita Parroquia devant lo altar de S. Antoni abat. Se li celebrá un ofici d' enterro ab assistencia de quatre sacerdots gratis—Bartomeu Ráfols, Rector.»

Los seus deixebles de náutica al saber tan trista pèrdua, li feren celebrar un suntuós funeral en la iglesia dels Trinitaris d' aquesta ciutat, guarnint al mitj del temple un gran túmol ab instruments y atributs de marina.

Aixís acabá aquest gran geni catalá que avuy venerém colcant lo seu retrato entre los demés catalans ilustres que 'ns recorda l' Associació catalanista, posantlos com exemple perquè 'ls seguim en las sevas virtuts y particularment per lo seu amor per nostra aymada Catalunya.

Sens cap dupte que un dels millors medis d' estimular

als homes, perque estiguin disposats al sacrifici per la patria, es recordar la vida dels que 'ns han adelantat, posant al devant de nostra vista las sevas bellas accions, los seus sufriments y las sevas glorias. Allavors es quant per comparació coneixem la nostra petitesa, y 'ns entra lo llegítim sentiment del deber desitxant seguir vida tan honrosa.

La missió del home sobre la terra no es mes que la de ser útil als seus semblants. Pobres desgraciats aquests mesquins d'esperit que per desgracia avuy tan abundan que 's creuhen complir la seva tasca, no fent mal á ningú, pero deixant de fer lo bé que podrían!

Preném exemple del nostre Canellas. Molt ben descansada podia haver passat tota la vida en sa cátedra escudat per la misió de pau del sacerdocí, pero va preferir totas las privacions que passá per defensar á la patria, que era defensar als seus paysans, á la familia catalana.

Pero també al morir debia estar satisfet d'ell mateix, podia exclamar tranquil y ple de goig. «Deu meu, he complert la tasca que 'm vau posar al neixer.

Al acabar enviant lo més carinyós recort d'admiració á Fra Agustí Canellas, com á pilot y com á entussista catalanista, desitjo que tots nosaltres lo prenguem per exemple y guia en nostra conducta per gloria de nostra molt aymada Catalunya.

HE DIT.

Barcelona 26 Novembre de 1881.

Pera donar una idea dels variats coneixements que posseïa en tots los rams del saber humà 'l nostre inolvidable amic D. Joaquim María Bartrina d' Aixemús publicuem lo següent treball, un dels més curiosos é interessants de la colecció de sas obras que ha vist darrerament la llum pública.

LA METEOROLOGIA

POPULAR (I)

E propono ab aquest tractadet, y ab lo de medicina popular que anirà á continuació, evidenciar lo bon sentit práctic del poble, contingut íntegre en sas locucions, refrans y costums.

Es vella preocupació l' encaparrarnos pera buscar lo

(1) Los apuntes que van á continuació devian formar part del tractat que sobre aquesta ciencia se proposava escriure l' autor. Encar que molt incomplets, los incluhim en la present colecció per la novetat que revesteixen y pera donar una lleugera idea de lo que hauria sigut dit llibre, qual plan borronejat per Bartrina en un tros de paper que tenim á la vista era 'l següent: METEOROLOGIA POPULAR.—I Historia de la predicció del temps. Sa antiguetat. Lenormand. Sa universalitat. Los bruixots en Espanya. Sa transformació en los factors d' almanachs. Quevedo, Villarroel, Yagüe. Persistencia de algunas prácticas supersticiosas pera produhir vent, pluja y altres fenomenos meteorológichs.—II. Janer.—III. Febrer.—IV. Mars.—V. Abril.—VI. Maig.—VII. Juny.—VIII. Juliol.—IX. Agost.—X. Setembre.—XI. Octubre.—XII. Novembre.—XIII. Desembre.—XIV. Pronóstichs trets de la lluna.—XV. Pronostichs trets dels aspectes del cel, dels meteoros, del foch de Sant Telm, dels animals y de las plantas.—XVI. Supersticions nauticas.—Conclusió.

(N. de la O.)

que menos directament nos interessa. Potser inspirantse en ella, los sabis de nostres dias s' enredan en especulacions que á res conduheixen, emplean un tecnicisme que tot just entenen, y fan esperiments que sols serveixen la major part de las vegadas pera malgastar lo temps, si es que no tendeixen á sentar falsas teorías que fan retrocedir á la veritable ciencia passos de gegant.

Aixís veyem á molts d' ells estudiar astronomia ans de coneixer l' alfabet de la meteorologia, escriure llarchs tractats de geografia universal quan desconeixen la de sa localitat y fins la de sa casa; establir lleys (passi la paraula sacramental que á la vegada toleran la ciencia y la ignorancia) en medicina, y no poder predir ab dos segons d' anticipació un fenómeno fisiológich, no faltant tampoch, perque de tot hi ha en la vinya del Senyor, qui preten coneixer fil per randa la vida intima de Ultratomba, y no serveix pera endevinar lo que li passarà al cap d' una hora.

La Meteorologia y la Medicina popular, de las que la ciencia oficial sols té (á mon veure) superficialíssims rudiments, fa sigles que son ciencias, en tota la extensió de la paraula, entre 'l poble. Sas generacions las han formulat, y la experiencia de milenars d' anys las hi han donat son assentiment. Res més lógich que sos procediments y prediccions; res més profundo que sos axiomas. Pera fernos mes capassos d' aixó n' hi haura proa ab un exemple; pregunteu al primer metje del mon lo perque dels septenaris de certas malalties, y feu lo mateix ab lo més rustech pastor de las Batuecas. Lo primer no vos contestará res de segur, mentres que 'l segon satisfará per complert vostra curiositat. Y aixís de lo demes.

Sentat lo que precedeix y deixant pera altres l' entrar en consideracions filosóficas que, si á res condueixen, no será de segur al esclariment de la veritat, comensa la tasca facil que m' he imposat, trascribint á continuació los refrans y locucions populars que he pogut recullir, que tal volta no arriban á una fracció microscópica dels que existeixen.

Comenso per lo vers llatí que 's llegeix en los antichs calendaris y que 's refereix á la creencia molt generalisada entre la gent dels camp de tots los paissos de que 'l primer de Janer es dia nefast:

*Prima dies nona
Januario scorpius hora.*

I

REFRANS Y LOCUCIONS POPULARS REFERENTS ALS DOTZE MESOS DEL ANY.

JANER

Enero
es como buen caballero.
(*Com comensa acaba.*)

‡ Primer d' any y llegany,
mal any.

‡ Aygua de Jané
sempre fa al camp bé

Enero mojado,
bueno para el tiempo y malo para el ganado.

Quando nieva por Enero
no hay año fullero.

‡ De la flor del Janer
ningú n' ompla 'l graner.

‡ Per Sant Sebastiá
la oreneta ve y 'l tort se 'n va.

FEBRER

‡ Lo Febrer
al cap ó á la cua la ha de fer.

‡ Si plou al Febré
tot va bé.

‡ Qui sembra al Febrer
cullita té.

‡ Si no plou al Febrer
mal va 'l graner.

Quan la Candelera plora
l' hivern es fora.

Quan la Candelera riu
l' hivern reviu (1)

En Febrero busca la sombra el perro;
en Marzo el perro y su amo.

Febrerillo loco
no pasó de veinteiocho:
sacó á su padre al sol
y despues lo apeleó.

MARS

Cuando Marzo mayea
Mayo marcea.

*(Quant en Mars fa bon temps
lo fa dolent en Maig.)*

(1) En lo «Notes and Quiries» corresponent al 28 d' Abril de 1855,
se cita 'l següent refrá llatí de la Edat Mitja:

»Si sol splendescat Maria purificante,
Majus erit frigus postea quam fuit ante.»

En un almanach francés de 1672 se llegeix lo següent:

«Selon les anciens se dit:

«si le soleil clairment luit

«à le Chandeleur, vous verrez

«qu' encore un hiver vous aurez;

«pourtant gardez bien votre foin,

«car il vous sera de besoin:

«par cette reigle se gouverne

«l' ours, qui retourne en sa caverne.»

Los inglesos tenen lo següent refrá:

«If Candlemas Day be fait and bright

«winter will have another flight;

«but if it be dark with clouds and rain

«winter is gone, and will not come again.»

Sol de Marzo
hiere como mazo.

Lo sol de Mars
se coneix set anys á la cara.

Mars marsot
mata la ovella y l' ovelot,
y á la vella á la vora del foch
y á la jove si l' hi trob'.

Niebla de Marzo,
agua en la mano.

Marzo marzola
torbina e rayola.

(Refrá gallego.)

Iguzquia eta uria, martzoaesen al dia.

(Refrá éuskaró.)

(Sol y ayga, temps de Mars.)

Marzo ventoso
y Abril lluvioso,
sacan á Mayo florido y hermoso.

ABRIL

Al principio y al fin
Abril suele ser ruin.

A tres de Abril el cuclillo ha de venir,
y sino viene el ocho, ó está preso ó está muerto.

Abril
aguas mil.

Pel Abril
cada gota 'n val mil.

Fresca como una mañana de Abril.

Si no plou per Sant Jordi
tururut ordi.

MAIG

¶ Pel Maig
cada dia un raig (1).

En Mayo frio
ensancha tu silo.

Lodos en Mayo,
espigas en Agosto.

No Mayo
inda as vellas queiman o tallo.

(Refrá gallego.)

(Encara en Maig las vellas creman lo banch per escalfarse.)

Per Sant Pere Regalat
tot aixut ó tot mullat (2).

JUNY

¶ Juny plujós
graner polsós.

Hasta cuarenta de Mayo
no te quites el sayo.

(1) «Die lune, tercia madii, non intravimus; quia occurrit festum invencionis sancte crucis. Et istis tribus diebus pluit «de rag á rag,» juxta vulgare cathalanorum: «de mag á rag á rag, de abril de fil á fil.»

«Los Reys d' Aragón y la Seu de Girona» per lo P. Fidel Fita. Importantíssima colecció de documents publicada en part en LA RENAIXENSA (1873) y 'l resto en un tomo en fól. (1876).—Acta del 3 de Maig de 1479.»

(2) A Catalunya hi ha la creencia de que quan plou aquest dia ne plou quaranta consecutius. A Fransa y á Inglaterra hi ha la mateixa creencia respecte á altres dias del any. Véjine los següents exemples:

S' il pleut le jour de Saint Medard (8 Juny)
il pleut quarante jours plus tard.

S' il pleut le jour de Saint Gervais (15 Juny)
il pleut quaranta jours après.

• Aygua per Sant Joan,
celler buyt y molta fam.

JULIOL

• Qui no bat pel Juliol
no bat quant vol.

Sant Benet plorós,
Juliol plorós.]

• Per Santa Magdalena
la avellana es plena.

Si pluat in festo Processi et Martiniani
Imber grandis erit, ac suffocatio grandi (1).

AGOST

• Pel Agost
trilla 'l peresós.

Agosto
frio en rostro.

• Pluja á Sant Llorens
sempre arriba á temps

El dia de San Bartolomé
dijo el sol: aquí estaré.

• Aquesta setmana
cull l' avellana (2).

Per tot l' Agost
á las set ja es fosch,

ó com diuhen altres:

Per la Mare de Deu d' Agost
á las set es fosch.

(1) Aquest refrá se troba en un antich calendari que 's conserva en la diócessis de Norwich (Inglaterra) y 's troba escrit al costat del dia 2 de Juliol.

(2) La tercera d' aquest mes, ó sia per Sant Magí.

SETEMBRE

Mes que entra con Abad y sale con fraile,
guárdale el aire.

Setembre boyrós
graner polsós.

OCTUBRE

San Simon eta Juda, nequa haldu da.
(Refrá éuskaro.)
(San Simon y Judas, hivern á la vista.)

NOVEMBRE

Per Sant Andreu
pluja ó neu ó fret molt greu.

DESEMBRE

Per Santa Llúcia
un pas de pussa.

Per Nadal
un pas de pardal.

Ceba de cap d' any
fa bon averany (1).

II

PRONÓSTICHS TRET'S DELS ASPECTES DEL CEL, DELS ANIMALS,
DE LAS PLANTAS, ETC.

Arreboles al oriente,
agua amaneciente.

(1) La última nit del any es costum en algunas comarcas tallar una ceba en dotze trossos iguals. Se dona á cada un lo nom d' un mes, y s' hi posa á sobre una mica de sal: los trossos en que la sal se licua denotan mesos plujosos, y 'ls que no, sechs.

Arreboles á todos cabos,
tiempo de los diablos.

Arreboles de Aragon
á la noche agua son.

Arreboles de Portugal
á la mañana sol serán.

Arreboles á la mañana
á la noche son agua.

Arreboles de la noche
por la mañana son soles.

Arreboles de Castilla,
viejas á la cocina.

Arreboles por la tarde,
ó lluvia ó aire.

Aurora rubia,
ó viento ó lluvia.

Cel rogent,
pluja ó vent.

Cerco de sol
moja al pastor.

Cerco de luna,
labajo enjuga:
estrella en medio,
labajo lleno.

Cerco de luna
no hincha laguna.

Cielo de panza de burra,
agua segura.
(*Quant lo cel te núbols de color de cendra clar.*)

Goiz gorriac, da karte uri.
(*Locucio éukara.*)

Auba roja, senyal d' aygua.

Arrats gorriac eder al di
Tarde roja, senyal de bon temps.

Goiz erria denean gorriago ecenez hori,
hire uritacoa eztemala nehorí.

*Quant l' orient es més roig que groch,
no deixis ta capa d' ayguas.*

Goiz horzadar, arrats ituri.
Arch de San Martí al matí, aygua á la tarde.

Vent de llevant,
pluja al devant.

Vent de lleveig,
aygua no 'n veig.

Vent marí sobre gelada,
pluja ó nevada.

Quaresma ventosa,
cullita granosa;
si massa se 'n fa,
ni palla ni gra.

Quan lo caragol se posa á llaurar
senyal que plourá.

Aranya per terra,
tapa la gotera.

Murlá á flor d' aygua,
senyal d' aygua.

Oronell terrer,
pedra ó aygua vé.

Quan cau sutje de la xemeneya,
senyal de pluja.

Quan canta molt lo galll,
senyal de pluja.

Quan la sangonera puja,
senyal de pluja.

Arch de Sant Martí al mitj dia,
aygua tot lo dia.

Cuando la perdiz canta
nublado viene.

Espino abundoso,
invierno riguroso (1).

Passion descubierta,
agua á torrentes (2).

Verbena ajupida,
aygua desseguida.

A la tórtola y al moral
no les engaña el temporal.

A luna tendida,
marinero en pié.

Quan los núbols fan bassetas
á la terra hi ha pastetas.

Alta mar y sin viento
no promete seguro tiempo.

Rotllo gros á la lluna,
pluja segura.

Tarde encarnada y mañana cenicienta
guardan de lluvia y tormenta.

Niebla en alto,
agua en bajo.

(1) Los estius humits fan produhir melta llevar als arsos, cambronera y altres plantas semblantas. d' ahont vé la opinió pupular que sa fecunditat anuncia un hivern rigurós. «G. Cortés. Secretos de la Naturaleza.»

(2) A Aragón solen servirse de las passioneras pera lo que á Catalunya de las cabrinas.

Cremellot al llum
pluja y no fum (1).

Lo cant de la rana
crida la tremontana.

Lluhert ajupit,
pluja desseguít.

Quan l' home del cel treu banya
bruns lo vent á la montanya (2).

- (1) Ne nocturna quidem carpentes pense puellae
nescivere hiemem, testa «quum ardente viderent
scintillare oleum, et putres concregere fungos.»
(Virgili, Geórg. lib. I.)

Y el copo urdiendo en la nocturna vela,
anúncianle tambien las hilanderas,
si la mecha blanquea en su candela
ó de ella ven saltar chispas lgeras.

(Trad. de Perez de Camino.)

Las Geórgicas de Virgili abundan en indicacions d' aquesta naturalesa.

(2) Indubtablement aquesta locució 's refereix al «Home de la lluna.» Per més que he preguntat y he registrat volums, sols he pogut recullir las següents noticias sobre tan antiguíssima tradició:

Ma vieni omai; che gia tiene il confine
D' amendue gli emisferi, e tocca l' onda
Sotto Sibilia, «Caino e le spine.»

(Dante, Inferno, XX. 124-126.)

En lo comentari de Jacobo dalla Lana, publicat á Venecia en 1476 baix lo pseudónim de «Benvenuto de Imola,» se diu á propòsit del tercer copiat:

«Dice che Chayno elle spine cio e la luna: perche fabulose si dice «que Chayno figliuo Dadam e nelle luna con uno foscio di spine in «spalla simile a quello chel portava nel mondo a fare sul monte sacrificio a Dio.»

Se confirma la existencia d' aquesta tradició popular, en lo Cant II del Paradiso 49-54.

Plutarco te un tractat «περι τοῦ εμφανιζομένου προσώπου τῷ κύκλῳ τῆς Σελήνης.» Sobre la cara que apareix en las fases de la lluna.

En una obra inglesa (Notes and Queries, Aug. 21, 1852) s' hi llegeix lo següent que no deixa de tenir interés: «Clemens Alexandrinus (Stromat, I. L.) quotes «Serapion for the tradicion of te face «which appears in the moon being the soul of a sibyl.»

Masteler vermell,
lliga 'l timonell (1).

No crech desprovehidas d' interés, per qual rahó las continuo, las següents fórmulas pera predir lo temps que 's troban trassadas en caràcters cuneiformes, dels quals las prengué Lenormant pera sa important obra *La divination et la science des présages chez les Chaldéens*.

Si la lluna es visible al primer del mes, l' aspecte del país será ben ordenat.

Si la llum sembla molt petita la cullita será bona.

Si en lo mes de Outel Marte es molt visible la cullita será inmillorable.

Si la estrella Entenaamaslum (Aldebaran?) apareix molt brillant al comensar á distingirse en lo mes de Douz, lo rendiment de la cullita será gran. Si son pipelleig es poch visible la cullita será dolenta.

Quan la lluna absorbeix los núvols plourá.

(1) Es molt probable que aquesta locució se refereixi al foch de San Telm. No careix d' interés la següent relació que referent á aquest meteoro he trobat en un antich manuscrit portugués:

«Os antigos davan-llhe o nome de Castor e Pollux. Os marinheiros chamanllhe fogo de Santelmo ou de S. Nicolau, ou de Santa Clara, ou de Santa Elena. Da veneração em que os nossos antigos marinheiros tinham estas aparições da testemunho Diego da Couto Nas Decadas:

«Tem todos os homens da mar tamanhia devoção e veneração ao Beneventurado S. Pero Gonçalves, e o tem per tao seu advogado nas tormentas do mar, que creem da todo seu coração que nos tempos fortuitos e tormentosos apparecem sobre os mastros ou em outras partes das naos, que é o santo que os vem visitar e consolar; e tanto que acertam de ver aquella exhalção acodem todos ao convei a salvar con gritos e alaridos dizendo «Salva, salva, o Corpo Santo!» E affirmam que quando apparecen nas partes altas e duas e tres ou ma is d' aquellas exhalções, que é signal que lhes da bonança; mas se apparece unna só e pelas partes baixas, que denuncia naufragio. E tao crentes e firmes estao n' isto, que quando aquellas exhalções apparecen sobre os masteseus, sobem os marinheiros acima, e affirmam que acham pingos da cera verde, mas ellas nem os trazem nem os mostran. .»

Quan un nubol de un negre blavench puja per lo cel en linea recta, tot lo dia bufará 'l vent.

III

SUPERVIVENCIAS DE ALGUNAS PRÁCTICAS SUPERSTICIOSAS PERA PRODUHIR LA PLUJA, LO VENT Y ALTRES FENÓMENOS METEOROLÓGICHS.

Las prácticas supersticiosas de que 's valen certa gent del camp, que 'l vulgo coneix ab lo nom de *encisadors* y *saludadors* son supervivencias unas y reminiscencias altres de la Edad mitja y fins de la antiga y tal volta de la prehistórica.

S' ha tractat molt á la lleugera de aquesta, á mon veure, interessantíssima materia, que pot donar molta llum sobre certs fenómenos poch coneguts y mal explicats, que presenti Paracelso, patentisaren Dupotet y Ricart y han estudiat Phillipps, Dobbs y Braid. Los estranys experiments que aquet califica, si mal no recordo de *sugeció mental* son tant decisius que en mon sentir facilitan sobrada materia pera formular la verdadera ciencia psicológica.

Crech que 'l magnetisme, l' éxtassis, los maleficis, las sorts dels pastors, lo mohiment de cossos pesats sens causa coneguda, las anomenadas possessions demoníacas y los mil y un fenómens que hi ha un decidit empenyo en negar reconeixen un origen comú. Estudi es aquest que 'ns interessa en alt grau y que descuydem per considerar-lo indigne d' ocupar á gent formal.

Comenso ma tasca per los conjuros ó ensalms de nostra gent del camp (quals formulas tenen molt de cantacte ab los mēntrams dels fakirs de la India). Mes endevant m' ocuparé dels procediments, que no deixan d' esser curiosos, omitint intencionadament los exorcismes de que la iglesia 's val pera conjurar los núvols y las tempestats. (1)

(1) De exorcismis contra imminentem tempestatem fulgurum et grandinis.

CONJURS

I.—*Oració de S. Cebrià pera preservar de malas arts y de tempestats. S' ha de dir nou diumenjes seguits.*

...«Jo no sabia ton sant Nom y terrible, Altíssim Deu; «mes ara sé que tú ets Deu fort, Deu gran, Deu Omnipotent— ... Jo lligava los núbols y no plovia sobre la cara «de la terra, y l' herba de la terra se secava y los arbres «no donavan sos fruyts: y me passejava pel mitj dels re- «mats de bestiar, y l' escampava y 'l perdía.

...«Anuláu y desbaratáu, altíssim Deu Criador nostre—, «per las oracions dels Ángels bons y per tots los que 's «reuneixen devant de vostra presencia, tots los malefics «y mals enlassaments que son ó fossen fets ó se fassen «per mals hòmens y malas donas en contra de vostre sir- «vent, tant de nits com de dias. Y que sos contraris y «enemichs sian malehits... Y que sia desencisat de qual- «sevol malefici fet per invocacions, virtuts y potestats dia- «bólicas ó d' esperits malignes, ja sia en or, ó en argent, «ó en aram, ó en ferro, ó en plom, ó en estany, ó en «qualsevol altre metall; y de los fets en os d' home mort, «ó en ossos de animals de quatre peus ó volátiles, ó de «qualsevol bestia; y los que ho son en drap de llana, ó «de llí, ó de seda, ó de cotó, ó de cánem; ó en algun filat «de mort, ó en cabells de cristiá, de moro ó de juheu, «ó be de heretje, y també los que ho son en sepultura de «gegants, ó d' hebreus, ó de serrahins, ó de cristians; y «los que ho son en pedra, ó en fusta, ó en herbas, ó en «aygua, ó en islas y repartiments de rius, ó en divisions «de mars, ó en las ribas, ó en las platjas, ó en petxinas, «ó en peixos de tota especie de ayguas; y axí mateix los «que son fets en llibre ó en estátua, ó en tamborino, ó en «clausura de ferro, ó en fortalesa, ó en castell de moros. «Y també los fets en montanyas ó en valls, ó en camps «ó vinyas, ó en boschs ó selvas, ó en arbre, ó en cabanya

«solitaria, ó en masía ó en casa, ó en paret, ó en llit, ja
«sia dessobre ó bé dessota, ó en qualsevol de las cosas de
«la casa, ó en lo pou, ó en bassa, ó en profundo, ó en lo
«desert, ó en l' abisme. Y aquells que ho son en basti-
«ment, ó en carruatje, ó en tribu, ó se donan en beguda
«ó en menjada, ó están en conjuntura de membres ó en
«cosa consumida per foch. Sian desaparagudas y desfetas
«totas las malas cosas ditas de qualsevol lloch ahont se
«trobin, en lo Univers ó fora, al Llevant, al Ponent, á la
«Tramontana ó al Mitjor... deslliurant al vostre sirvent
«de tot mal y de tot perill, de vents de y pedregada, de
«llamps y d' ayguats, de fantasma y de fil d' espasa y de
«tota mala cosa. Amen.»

II.—*Ensalm pera conjurar lo llamp. S' ha de dir tres vegadas.*

Sant March, Santa Creu,
Santa Bárbara, no 'm deixeu.
Santa Bárbara va pel camp
reclamant l' Esperit Sant.
—Esperit Sant qué fas aquí?
—Estich aquí que vull dormí.
—Esperit Sant no t' adormis,
que pujan tres núbols dolents,
un de tró, un de llamp,
y una pedra foguejant.

Variant del anterior ensalm.

Sant March, Santa Creu,
Santa Bárbara, no 'm deixeu.
Santa Bárbara va pel camp.
ab tres núbols al devant:
un d' aygua, un de foch,
y un de la bona Mort.

III.—*Ensalm pera conjurar la tempestat y fer ploure.*
S' ha de dir cinch vegadas.

Nube negra,
Dios te estienda.

Nube rubra,
 Dios te destruya,
 Nube blanca,
 Dios te esparza.
 Amen! Amen! Amen!

IV.—*Ensalm pera conjurar lo mal temps. S' ha de dir set vegadas.*

Beneyta Santa Clara,
 pegueu una escombrada
 á aquesta nubolada.
 Sant Oriol,
 feu sortí 'l sol.
 Sant Agustí,
 feu aclarí.
 Si Sant Joseph ho vol,
 farà bon dia;
 Si Sant Joseph ho vol,
 farà bon sol.
 Sol, solet;
 vínans á veure, vínans á veure;
 Sol, solet,
 vínans á veure que fa fret.

V.—*Procediments pera fer ploure.*

En las *Constituições do Bispado de Evora*, de 1854, entre altres prácticas supersticiosas que 's prohibeixen, hi ha la següent, que encara está en us entre 'ls pagesos del litoral escandinavo: «... nem revolvam penedos e os «lançem na agoa pera aver chuva.»

No deixan de ser curiosos los següents párrafos que 's refereixen al mateix assumpto.

«... Ansi vemos que los nigrománticos y deuinós di-
 «zen y aciertan en que dias, meses y años ha de llouer, o
 «neuar, tronar, granizar; quales dellos seran frios, calien-
 «tes, secos y humedos; quales seran serenos, o nublados,
 «claros, o escuros; en quales aura cometas, rayos, terre-
 «motos.»

(Tratado en el qual se reprueban todas las supersticiones, por el Dr. y Maestro Pedro Ciruelo, 4.^a impresion. Barcelona, 1628.)

«Ay aun otros que saben
» muchos encantamientos
«E façen muchos malos gestos
» con sus esperamentos
«De reuoluer las nubes
» et de reuoluer los vyentos
«Muestrales el diablo
» estos entendimientos.

(Poema del Conde Fernan Gonzalez, v. 476.)

VI.—*Procediments pera las evocacions.*

«En nostres dias (diu un tractat de supersticions que «tinch á la vista) cridan uns al diable fent un círcol ó círculo á terra ab certs senyals (1).

«Altres en una redoma plena de certa aygua (2).

«Altres en un mirall de alinde (3).

«Altres en pedras preciosas d' anells (4).

«Y encara alguns d' ells en lo pols de las unglas de sas mans (5).

VII.—*Procediments pera conjurar lo vent.*

Per créurerla sobre manera curiosa transcrich la següent relació del *Nouveau Voyage vers le Septentrion*, publicat á Amsterdam en 1708.

«Navegavam pel círculo polar ártich, quant nos sobre-

(1) Exactament com ho practicava en París fa pochs anys, no pera cridar al diable, com diu lo llibre, sino pera produhir certs fenómens, lo Baró Du Potet, distingit metje d' aquella capital.

(2) Com ho feya Cagliostro.

(3) Com ho ha practicat lo francés Cahagnet.

(4) Ho efectuan encara aixís alguns Santons de Africa.

(5) Sobreui aquesta práctica entre los fakirs riberenchs del Ganges.

«vingué una gran calma prop de la costa. Com los que
 «habitan lo pais son casi tots bruixots, al igual que 'ls de
 «Finische Peher ó mar de Finia, y disposan á sa voluntat
 «dels vents, botarem al mar la barqueta pera anar á buscar
 «á un d' aquells al poblet més pròxim... Despues d' haver
 «apurat tots los medis, s' aixecá un vent N. E. tan impe-
 «tuós que semblava que 'l firmament se 'ns tirava á sobre
 «y que Deu anava á castigarnos per haver consultat als
 «bruixots. Aquets fan veure als estrangers que 'ls consul-
 «tan sos pares, sos parents y sos amichs, tant si viuhem
 «com si han mort, y venen lo vent á las gents de mar pe-
 «ra anar ahont desitjan.»

VIII.—*Las sorts dels pastors.*

Per considerarlo relacionat ab la materia de que sucin-
 tament tracto en lo present article, passo á continuar un
 extracte de la curiosíssima relació publicada en la *Biblio-*
thèque Ecclesiastique, per Mr. l' abbé Guyano (Edició de
 Delalain, París 1771, tomo 8.º pag. 266 y següents.

En 1687 Eustaqui Visier, arrendatari en Passy, á sis
 lleguas de París, de las terras de Mr. Le-Fèvre, secretari
 del Rey, se trabá de paraulas ab Pere Hocques, son pas-
 tor, qui en lloch de 300 lliuras, que li corresponian, 'n
 pretenia 400, pretestant que 'l número de caps de bestiar
 que tenia á son cuydado habia aumentat considerable-
 ment. De las paraulas passaren als fets y Visier bastonejá
 al pastor qui jurá venjar-se. No tardá aquest en cumplir sa
 promesa. Habil en l' art dels sortilegis y maleficis, 'n tirá
 un dels mes funests sobre 'ls remats de Visier, habent
 mort en l' espay de dos mesos 7 caballs, 11 vacas y 395
 moltons.

Sospitant Visier fundament de Hocques, acudí al tri-
 bunal de Passy, 'l qual instruhí immediatament l' oportú
 proccés. Pres Hocques, declará haver tirat una sort sobre
 'ls remats de Visier, lo qual se probá completament; en
 consecuencia 'l tribunal sentenciá lo 2 de Setembre del

mateix any 1687, condemnant á Hocques á treballs forçats perpetuos. Inseguint la pràctica establerta, apelá aquest: los autos anaren al Parlament de París y Hocques entrá en la Conciergerie. Lo torment arrancá algunas confessions al pastor y aquestas donaren per resultat la confirmació de la sentència del tribunal de Passy 'l 4 d' Octubre del citat any.

En tant la mort continuava cebantse sobre 'ls remats de Visier. Amenassat de una ruina pròxima é inevitable, no trobá altre modo que fer aixecar la sort causa de tot. Posat d' acort ab lo conserje de la Tournelle, hont estava Hocques, se trobá á un condemnat, que mitjansant una bona recompensa va fer parlar á aquest, qui li revelá que sols duas personas sabian aixecar sas sorts anomenadas la una Bras-de-fer y Courte-épée l' altre.

Ab los vapors del ví no fou difícil conseguir que Hocques dictés una carta pera 'l primer, indicant l' estable y la vaqueria hont estavan enterradas las sorts, pero sens precisar en quina part las havia posat.

Al rebre Bras-de-fer la carta s' estranyá molt de son contingut.—Aquet home está boig, esclamava. Si faig lo que encarrega morirá tot seguit. La promesa de una bona paga vencé los pochos escrupols que li quedavan y posá mans á l' obra no sens advertir avans á Visier que debia celebrarse previament una missa á *Sant Càrlos*.

Dos dias després Bras-de-fer procedia al aixecament de las sorts. Quan hagué tancat las finestras de la vaqueria y de l' estable entrá en aquesta ab una llanterna en companyia de Visier y de un fill de Hocques anomenat Esteve. Després de pronunciar paraulas ininteligibles, pres de una especie de vértich, se n' aná dret al lloch hont la sort estava enterrada, la tragué y la posa en un sarró de cuiro que al efecte portava. Feu lo mateix en la vaqueria pero al instarlo pera que entrés en un lloch immediat, en lo que 's presumia que hi havia enterradas altrás sorts, se negá obstinadament á ferho, pretestant que las habían tirat altres pastors y que si las treya moririan tots com acabava

de morir en aquell instant Hocques. Dit lo qual encengué una foguera y calá foch al sarró.

Estranyats los que presenciavan lo fet de lo que acabavan de sentir, procediren á son aclariment... y en efecte segons declaració de Mr. de la Motte, governador de la Tournelle, Hocques havia mort, pres de las mes violentas convulsions *en la mateixa hora* en que Bras-de-fer aixecava sas sorts.

REDEMPCIÓ

INGRAT ab Dèu vaig esse': Ell m' ofería
l'explendents los seus dons y jo 'm sentía
hereu de terra y cel. Me desconhorto,
lo cor delmantme 'l pit tostemp suporto
y cáich afadigat... Devades sento
riure l' oreig pe 'l bosch entre 'l fullatje
y dels aucells la cantadissa esmento:
créixen mas implacables desventuras;
m' embolcalla la mort. Las sepulturas
vuydas deuen estar quan aixís passen
devant meu, com viventas,
milers de blanquinosas ossamentas
que 'm guaytan fundament y m' amenassan.

Pecat, nunci d' infern, ¿per qué ta imatge,
nova volta, s' acosta y m' anuncia
desesper palpitant? ¿Per qué 'l coratge
no tinch pera sustraure mas potencias
á tos ulls d' atracció?... Só miserable!
Jo 't sento cóm me vences cada dia, ¶
cóm inflamas, crudel, quantas dolencias
consumeixen ma vida: calma ansío
ab afany insaciable,
y á la culpa més vaig quant més la odío.

No finá la traidora
passió de tot mon ser dominadora.

«¡Venjansa!» un dia vaig clamá' y «¡Venjansa!»
 clamo guaytant al enemich que 'm lleva
 l' amor joyós á l' existencia meva!
 Sacianthi lo rencor de m' anyoransa,
 adalerat lo miro;
 llum de maldat en los seus ulls oviro;
 veig en son rostre la senyal viventa
 de tots los crims y las perfidias totas,
 com en las mans del homeyer las gotas
 de la sanch ignocenta,
 y sóls respiro incitador oratje
 que al goig m' atía d' insensat ultratje.

¡Oh set rohenta que jamay fineixes!
 ¿cóm aixís t' eternisas
 en mon cor, si en lo d' altri m' horrorisas?
 «Fereix!» me dius... Mes me conté una forsa
 que 'l voler no pot torce,
 que, més potent que 'l bras, lo bras detura.
 ¡Si caritat fos ja!... No ho es. Jo provo
 aborriment que creix; indigne 'm trovo
 d' elevá' al cel mercés; l' odi fulgura.
 Amor á mí, nó amor á Déu m' atura.

Si sapigués de la justicia humana
 burlá' 'l flagell, ma daga lluhiría
 damunt lo pit del enemich. ¡Qué vana
 fóra la veu de son horror! Cauría,
 drete com llamp, sobre 'l cor seu. Llavoras
 tornarían acás las gentils horas;
 tot amarat de goig me sentiría
 y d' ell m' ubriacaría!

Brollar la sanch de sas negrosas venas,
 com l' alterada tosca
 desde 'ls cráters fluheix á las arenas;
 mirarlo revolcantse en negra fosca,
 en abismes de penas;
 sentir que vanament auxili invoca;
 que cruix tota sa ossera y que sa boca
 dels seus maldiu y del Senyor renega...
 Tal lo desitj que nit y jorn m' encega.

¡Pietat, Dèu meu! ¿Quánt durará est selvátich
 afany d' una venjansa inconcebible?

¿Per qué, si he de sentirlo, si invencible
es tan funest poder, la mort no 'm crida?...

¿Só jo qui en ma infantesa benehida,

ull-pres d' amor, estátich
enfrent de la virtut m' agenollava
y, ab l' amor dels amors, al cel pregava
per tothom ab mon ánima enternida?

¿Só aquell? ¿Ho só? ¿Es possible
qu' en aquest cor, á tot dolor sensible,
hi regni sóls avuy nit aborrida?

.....
¿Gracias, cel bondadós!... Un fillet besa
mon llabi ardent. Retorna ma infantesa!
Visquent d' amor, de mí no sento esglay.
¿No 'm deixes, fillet meu, no 'm deixes may!

JOAQUIM RIERA Y BERTRAN.

Novembre de 1880.

ESPERANSA

LA fontinyola que lliscant s' escorra
Lentre l' herbey que mansament s' inclina,
gebrada avuy, no brolla crestallina
y 'l pas florit de sa corrent s' esborra.

Sech lo fullam ab la ventada corra,
l' auzell á terras llunyas s' encamina
y va llensant l' onada gegantina
despullas del naufrag damunt la sorra.

Adeu cantars, y flors, y melodías,
aubadas somrisents, y nits serenas
somniais d' amor, y festas y alegrías;

ni un raig de sol vé á llumenarn's apenas,
mes... cors, ¡avant! ja tornarán los dias
que fondrán ab las neus, las nostras penas!

AGUSTI VALLS Y VICENS.

7 Desembre 1881.

REVISTA LITERARIA.

NOVEMBRE.

En l'espai transcorregut desde la passada revista s'han estrenat en lo teatro Romea las pessas en un acte *Si fa o no fa*, original de D. Joaquim Riera y Bertran y *La casa de 'n Garlanda* de D. Lleó Fontova. S'anuncia ademés l'estreno de la parodia del drama del Sr. Soler *Cércol de foch* titulada *Cércol de bota* per D. Joan Molas y Casas.

Al Odeon s'hi ha posat en escena la comedia *La pell del diable* de D. Jaume Piquet, estant en estudi la comedia en 3 actes *Mal usar no vot durar*.

En lo teatro Espanyol s'anuncia que 's posará en escena á la major brevetat lo drama de D. Antoni Ferrer y Codina titulat *Lo Punyal d'or*. S'hi han presentat ademés *La mala sombra. ¡Inglesos!* y *Esquellots*. Per últim D. Frederich Soler está escribint pera 'l mateix teatro un drama titulat *Napoleon I*.

En lo teatro del Circo s'hi anuncian las novas sarsuelas *Los Banys Orientals* y *Rumamí-Rumamd*, las duas en 3 actes, y la joguina cómic lírica en un acte *La Jupa blava*.

Al Tívoli s'hi están preparant *La montanya de las bruixas* y *Las fantasmas de Gracia*, y á Novetats está anunciada *Una anada á Montserrat* de D. Eduard Aulés y D. Albert Llanas.

Finalment D. Frederich Soler está escribint una nova producció catalana titulada *Or*. Lo jove y aplaudit autor dramátich D. Francisco Serrat y Weyler que resideix actualment á Madrid, se proposa fer coneixer en los teatros d'aquella capital las mes aplaudidas obras dramáticas del repertori catalá, traduhidas per reputats autors.

Continuan celebrantse certámens literaris y artístichs. S'ha tancat ja 'l plasso pera admetre composicions en lo certámen Clavé, obert per la societat coral Euterpe: s'han rebut 30 travalls dels quals 25 son en lletra catalana. S'ha celebrat la distribució de premis del certámen de la Associació Literaria de Girona. S'ha elegit ja lo nou consistori dels Jochs Florals, y dintre poch deu publicarse 'l cartell.

En la Junta del Ateneo Tarraconense de la classe obrera ha acordat celebrar en Abril del any vinent lo certámen literari y artístich que ab tan acert com bona acceptació, vé verificant fa tres anys.

Finalment s'ha nombrat ja 'l jurat que ha de fallar en lo certámen de la societat literaria lo *Bólit* de Tarragona, que deu celebrarse pel desembre vinent.

Continuan escassejant las publicacions divent aqueix mes ressenyar sols las següents:

La Garlanda Poética ilderdanesa per entregas, que publica D. Joseph Pleyan de Porta, cronista de la ciutat de L'eyda.

S' han publicat los quaderns 20 y 21 del *Album històrich Pintoresch y monumental de Lleyda* que veu la llum baix la direcció de D. Joseph Pleyan de Porta y D. Federich Renyé y Viladot.

Han vist la llum: un tomet de poesias titulat *Versos*, colecció de poesias en sa major part catalanas, originals de D. S. Blanch y Romaní y D. Sebastiá Gomila; *Faulas alemanas*, dotze fáulas posadas en vers catalá pel director de la *Revista Catalana* de Manresa D. Joseph Martrús; discurs llegit en la societat d' amadors de las glorias valencianas «Lo Rat Penat» per son president D. Rafel Ferrer y Bigué al inaugurar los travalls del any 1881 al 82; y *La Orientada*, poema en 13 cants de D. Francesch Pelay Briz.

Lo centre Catalanista Provensalench ha publicat un tomo dels travalls premiats en lo certámen celebrat en Novembre del any passat. S' han publicat ademés: lo tomo de las composicions premiadas en lo certámen de la sessió catalanista de la Joventut Católica de Barcelona del present any; lo tomo de las composicions premiadas en lo certámen de Calderon de la Barca celebrat per aquesta Universitat; y s' anunciat lo tomo de las composicions premiadas en l' últim certámen de Granollers, y un tomet de poesias catalanas de D. Manel Ribot y Serra.

S' ha comensat á publicar per segona vegada 'l periódich que 's publica á Gracia ab lo títol de *L' Escut de Gracia*.

Ha sigut denunciat y condempnat pel tribunal d' impremta lo periódich *La Tramontana* d' aquesta ciutat. Ho sentim.

La major part de societats catalanistas han comensat ja sos travalls acadèmichs.

En la Associació Catalanista d' Excursions Científicas, D. Lluís María Soler y Puig doná una conferencia sobre 'l tema, «Antichs mariners de Catalunya;» D. Joseph Ricart y Giralt parlá sobre 'l «III Congrés Geogràfich internacional de Venecia;» D. Antoni rubió y Lluch, desenrotllá 'l tema «Ultims travalls publicats á Grecia respecte de la famosa expedició de catalans y aragonesos.

En la Associació d' Excursions Catalana D. Valentí Almirall parlá sobre «Una excursió á Suissa,» y D. Cels Gomis llegí diferentas travalls portats á cap per éll.

Continuan també los centres catalanistas celebrant vetlladas literarias y musicals que 's veuhen sumament concorregudas y animadas, essent dignes de esment las organisadas pel Centre Catalanista Provensalench, l' Ateneo Sabadellés, «Lo Llorer» de la Barceloneta, la sessió científica, literaria y económica del Casino del Masnou, y molt especialment la que celebrá la Associació Catalanista d' Excursions Científicas en conmemoració del aniversari de sa fundació.

SUMARI

JOSEPH RICART Y GIRALT. . .	Ressenya biogràfica de Fra Agustí Canelas.	401
JOAQUIM M. ^a BARTRINA. . .	La meteorología popular.. . . .	414
JOAQUIM RIERA Y BERTRAN..	Redemció.	435
AGUSTÍ VALLS Y VICENS. . .	Esperansa.	438
	Revista literaria.	439